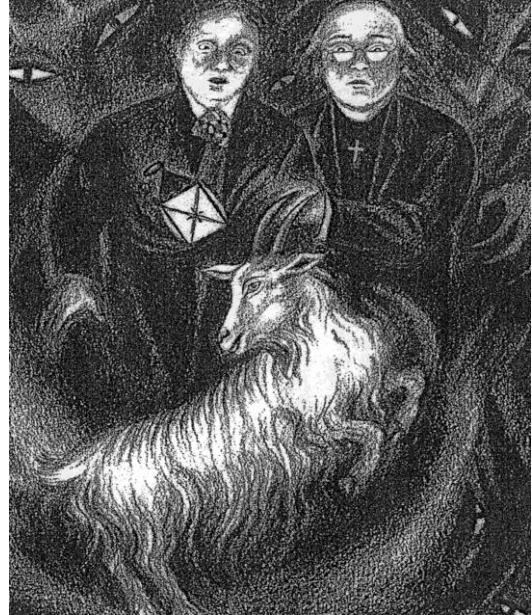

1700 Crimen bestialitatis

Abnormitet ("tidelag")

Det jeg skal skrive om i denne, og i neste artikkel, handler om en prosess i rettshistorien som for svært mange er ukjent. Dokumentasjon gjennom flere land viser lignende tilfeller innen eldre rettshistorie, så hvorfor skulle Norge og Trøndelag være et unntak? På den annen side har vi svært liten, for ikke å si – nesten ingen dokumentasjon fra vårt land generelt. Selv i relasjon til andre europeiske stater, hevder forskere at "tidelags-prosessene" på 16- og 1700-tallet var et midtsvensk fenomen, med trolig årsaksforklaring i enkelte kirkelige fanatikere, fundamentalister, maktmennesker (kall det hva du vil) innen visse sentrale kommuner i Midt-Sverige, blant annet i Stjørdal sin vennskapskommune: Ragunda. Siden denne delen av historien er så lite kjent, og berørte våre naboer over kjølen, velger jeg å komme med to artikler – selv om det ikke er våre forfedre i Stjørdalen som denne gangen har vært de fremste vitner.

Begrepet "tidelag" (eller rettere sagt "tydelag") betyr et menneskes utuktige omgang med dyr, og skriver seg fra svenske dialekter hvor uttrykket "ty seg til någon" ble brukt, underforstått: "dyrisk".

En februar dag i 1721 overraskes den 19-årige tjenestegutten Per Mattson i en "grov og vederstyggelig" gjerning med en okse ute på jordet utenfor Wisteby mølle i Räsbo kommune i Uppland. Vitnet, en av de ansatte beklaget seg over at han så "ulykkelig" hadde kommet til å få se hva som foregikk. Etter at mannen hadde rådført seg med de andre på mølla og sin hustru, konfronterte han tjenestegutten. Per Mattson ba for sitt liv: "Kåre far - ti med meg. Jeg skal aldri gjøre det igjen. Jeg skal omvende meg". Men mølleren kunne ikke få fred med seg selv, og samme dag anmeldte han tjenestegutten til lensmannen. Under rettssaken innrømmet Per gråtende at han hadde fullbyrdet gjerningen med oksen. Per Matsson ble funnet skyldig i *tidelag* og dømt til halshugging, samt å brennes på bålet. Oksen skulle likeså avrettes av skarpretteren og graves ned på retterstedet.

Da henrettelsen skulle fullbyrdes hadde mye folk strømmet til. Flere hadde klatret opp i trærne for å se bedre. Lengst fremme ved bålet og skafottet stod "spetsgården", som var lokale vakter med lange staver (spyd), hvis oppgave var å holde folk på behørlig avstand. Da tiden var inne ble Per Matsson - med sort bind for øynene - fulgt opp på skafottet av en prest. Der stod bøddelen Anders Wulf, kledd i rødt fra topp til tå, men med hvite hansker.

Denne Anders Wulf hadde sittet og drukket hele natten, og på morgenkvisten gått rundt i bygda og "tatt ut" mat og brennevin som han hadde krav på. Da bøddelen ankom retterstedet var han så

full at det var med nød og neppe han klarte å ta seg opp trinnene. Og det måtte gå som det gikk. Første hugget traff Per i ryggen, neste litt nærmere halsen og det tredje så nære hodet at en del hår fulgte med og satt fast i kroppen. Men dette tredje hugget var likevel ikke tilstrekkelig. Den berusede bøddelen ble tvunget til "å sage" med øksa slik at hodet falt av. Og som om det ikke var nok så ristet og slo Wulf det avhogde hodet mot avretterblokka.

Den 20-årige Christopher Larssons henrettelse ble enda mer vanæret. Oppe på skafottet hogg skarpretteren Salmon Isachsson først gutten over akslene, for deretter å skjære løs øksa igjen under guttens skrik og smerte. Deretter fortsatte bøddelen med fem eller seks hogg inntil hodet til slutt ble atskilt fra kroppen. På samme uskikkelige måten ble den brune oxen avlivet, hvorpå folkemassen trengte seg på for å stene i hjel skarpretteren.

Selv om det høres forferdelig ut er det dessverre disse "feilhoggene" - og fylla til bøddelen - som har gjort at etterslekta har fått ta del i det miserable skuespillet som fant sted på den svenske landsbygda fra 1635 til 1778. En bevitnelse gjennom allmuen skaper tradisjonsfortellinger som ofte i større grad anskueliggjør historien langt bedre en tørre rettsprotokoller, selv om sistnevnte utgjør grunnlaget for den faglærde historiker. I en strafferettshistorisk utredning fra 1926, med tittelen "Tidelagsbrottet" - som altså er den svenske betegnelsen på denne "forbrytelse" - har juristen Jan Eric Almquist skrevet følgende: *"Det er en gammel sannhet, at rettens historie ikke kan skrives på grunnlag av lovtekst og forordninger. Rettslivet er nemlig som bekjent aldri stillestående, men bryter seg lett nye veier uavhengig av påbud dersom disse ikke tilstrekkelig raskt bringes i overenskomst med samfunnets fordringer. Det bildet rettshistorikeren viser til vil derfor nesten alltid bli skeivt."*

Tidelag

Tidelag handler ikke kun om grunnleggende menneskelige foretredelser som vold, død og seksualitet. *Tidelag* er i virkeligheten en like gammel gjerning som menneskeheten selv og har forekommet i de fleste kulturer. I det lange historiske perspektivet er det ikke i første omgang handlingen i seg selv som bør forklares, men de vekslende forhold som har ført frem til denne utøvelsen. I relasjon til dagens viten står selvsagt datidens *tidelag* i skarp kontrast. I dag nevnes handling i en seksualpsykologisk sammenheng som et ubetydelig og marginalt fenomen på grensen mellom det motbydelige og det komiske

For 300 år siden ble *tidelag* betraktet som et voksende samfunnsproblem, og stod i en tid virkelig i sentrum for den offentlige oppmerksomhet. Kriminaliseringen og den offentlige oppstandelsen fremstår i dag for 2000-årsmennesket som like fremmed som handlingen i seg selv. Den hårde straffen, og den offentlige henrettelsens

detaljer, oppleves som urimelige - for ikke å si direkte kvalmende og bisarre. Kriminaliseringen og straffen for *tidelags* fører raskt til spørsmål om maktens og rettens legitimering, likeså vel som menneskelig skyldfølelse, samvittighet og forhold til døden. *Tidelag* er samtidig en grenseoverskridelse og en seksuell handling. Diskusjonen vil derfor omhandle normer og

forestillinger om heder og skam, om rent og urent og forholdet til det naturlige og det overnaturlige. Spørsmålet om menneskelig identitet, samt skille mellom menneske og dyr settes på spissen. Likeledes oppfatningen av seksualitet i alminnelighet og mannlig seksuell prestisje og maskulinitet i særdeleshet.

Omlag 700 mennesker ble offentlig henrettet for utuktig omgang med dyr ("tidelag") i Sverige. Dette er et meget, meget høyt antall mennesker sett i relasjon til det beskjedne folketallet på den tiden. Enda flere dyr, - for det meste kyr, kviger og okser - men også et antall sauer, griser, hunder og av og til en hest, måtte under bøddelens øks. I den korte perioden mellom 1751 og 1778 ble hele 151 personer henrettet for *crimen bestialitates*, - de fleste innenfor et avgrenset geografisk område i Midt-Sverige. Dette er forhold som ikke er så godt kjent, trolig har de kommet i skyggen av de dramatiske "hekseprosessene". Men hekseprosessene fremsto som rene søndagsskolen hva gjelder det relaterte antall. Selv 100 år etter hekseprosessene, flammet bålene for "tidelagaren" og de dyr han hadde omgått. Ytterligere et stort antall mennesker ble dømt under samme periode til offentlig "bespotning" og langvarig tvangsarbeidet i halsjern for forsøk på utuktig omgang. (Referanser: Umeå universitet v/forsker Liliequist)